

Ховрак Інна Вікторівна,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів та кредиту
Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті досліджено сучасний стан інноваційної активності суб'єктів національної економіки. Здійснено аналіз фінансового забезпечення інноваційного розвитку та розкрито основні характеристики джерел фінансування. Також визначено фактори впливу на інноваційний розвиток країни.

Ключові слова: інноваційний розвиток, джерела фінансування, фактори впливу, форми підтримки інноваційної сфери.

Постановка проблеми. В умовах формування економіки знань здатність країн створювати та використовувати знання, зберігати й ефективно використовувати існуючий науково-технічний потенціал дозволяє отримувати конкурентні переваги та прискорювати соціально-економічний розвиток суспільства. Наукові ідеї, інновації та нові технології стають основними факторами розвитку суспільства поряд із традиційними (інвестиціями та трудовими ресурсами), а також допомагають вирішити проблему вичерпаності ресурсів, максимально раціонального їх використання.

Проте, незважаючи на високий рівень науки, відомі наукові школи, високу питому вагу фахівців із вищою освітою в національній економіці, Україні характерна інноваційна криза. Низька інноваційна активність суб'єктів господарювання обумовлена низкою причин: відсутністю чіткої стратегії впровадження наукоємних технологій; відсутністю розвиненої інноваційної інфраструктури; орієнтацією на імпорт високотехнологічного устаткування; недостатньою увагою до розвитку власного науково-технічного потенціалу; недосконалість інструментів захисту прав інтелектуальної власності та ін. Варто відмітити, що основною перешкодою запровадження інноваційного розвитку є недостатній обсяг фінансових вкладень. Тому постає необхідність у теоретичному обґрунтуванні та формуванні цілісного уявлення щодо фінансування інноваційного розвитку країни, що забезпечить оновлення матеріальної бази, зростання обсягів виробництва, підвищення ділової активності, випуску конкурентоспроможної на світових ринках продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового забезпечення інноваційного розвитку національної економіки активно обговорюються в наукових колах. Зокрема, І. Кобушко [1] обґрунтував необхідність переходу України на інноваційний шлях розвитку; І. Власова [2] розглянула фінансування інноваційної сфери в розвинених країнах; В. Федорович [3] охарактеризував проблеми фінансування інноваційної діяльності корпорацій. В. Костюченко [4] дослідив правовий аспект формування та використання джерел фінансування інноваційного розвитку; О. Корольова-Казанська [5] описала особливості залучення позикових фінансових ресурсів. Проте ряд проблем в області теорії та організації фінансового забезпечення інноваційного розвитку не знайшли свого кінцевого вирішення, що й обумовило актуальність даної теми.

Метою статті є аналіз теоретичних та практичних основ забезпечення фінансування інноваційного розвитку національної економіки, а також пошук можливих шляхів

фінансування інноваційної діяльності з використанням міжнародного досвіду.

Викладення основного матеріалу. Слід зазначити, що перехід України до інноваційної моделі розвитку національної економіки є єдиною можливим шляхом до підвищення якості економічного зростання [6, с. 9]. Аспекти інноваційного розвитку відображені в ряді нормативно-правових документів, а саме: Законах України «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності», «Про інститути спільного інвестування», «Про фінансовий лізинг», «Про цінні папери та фондовий ринок», нормах Цивільного, Господарського, Митного та Податкового кодексів. Проте на 01.01.12 р. лише 16,2 % підприємств є інноваційно активними, а питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції становить 3,8 % (табл. 1). Варто зазначити, що у країнах ЄС зазначені показники перебувають на рівні 40-60 % [1, с. 127].

Таблиця 1 – Інноваційна активність суб'єктів національної економіки, (складено на основі [7])

Показники	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ВВП, млрд грн	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1082,6	1316,6
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд грн	12,6	12,9	18,8	25,0	30,8	40,2	45,8	31,4	33,7	42,4
У % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	7,0	5,6	5,8	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8	3,8	3,8
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1808	1496	1359	1193	1118	1472	1397	1411	1462	1679
Питома вага інноваційно-активних підприємств, %	18,0	15,1	13,7	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8	13,8	16,2

Однією з основних причин невідповідності задекларованих темпів розвитку реальним є нестача в національній економіці фінансових ресурсів. Проблема фінансування інноваційної діяльності залишається невирішеною, оскільки внутрішні інвестори не мають достатньої кількості коштів, а іноземні не мають бажання вкладати їх в Україну. Бюджетні кошти є обмеженими та виділяються у відповідності до цілей і пріоритетів державної інноваційної політики і, як правило, спрямовуються на фінансування: державних інноваційних фондів; цільових інноваційних програм і високоефективних інноваційних проектів; програм державної підтримки інноваційної діяльності. Тому підприємства забезпечують науково-технічний розвиток переважно за рахунок власних коштів (табл. 2).

Варто наголосити, що пряме фінансування прискорює здійснення наукових досліджень та освоєння новітніх галузей промисловості, а створення пільгових умов підвищує технічний рівень виробничої бази діючих підприємств, стимулює впровадження ними прогресивних технологій та результатів прикладних досліджень і нововведень. При цьому основними видами інноваційної діяльності є: науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; розроблення технологій, розширення раніше освоєних виробництв на базі продуктивніших технологій; створення промислового зразка та проведення промислових випробувань; придбання патентів, ліцензій і ноу-хау; інвестиційна діяльність, необхідна для реалізації інноваційних проектів; сертифікація та стандартизація інноваційної продукції, а також матеріалів,

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

необхідних для її виготовлення; маркетинг і організація ринків збуту інноваційної продукції; підготовка та перепідготовка кадрів для інноваційної діяльності.

Таблиця 2 – Джерела фінансового забезпечення інноваційного розвитку, %, (складено на основі [7])

Показники	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Державний бюджет	1,5	3,0	1,4	0,5	1,9	1,3	2,8	1,6	1,1	1,0
Власні кошти	71,1	70,3	77,3	87,7	84,6	73,7	60,6	65,0	59,3	52,9
Кошти вітчизняних інвесторів	1,9	3,7	0,2	1,4	0,4	0,2	1,4	0,4	0,4	0,3
Кошти іноземних інвесторів	8,8	4,2	2,5	2,7	2,9	3,0	1,0	19,0	30,0	0,4
Місцеві бюджети	0,1	0,1	0,0	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Позабюджетні фонди	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Банківські кредити	12,6	18,0	17,8	7,1	8,5	18,5	33,7	11,8	7,8	38,3
Інші джерела	3,8	0,7	0,8	0,3	1,5	3,2	0,4	2,1	1,3	7,0

Вітчизняна модель фінансування інноваційної діяльності передбачає такі джерела: власні, позикові та залучені (табл. 3).

Таблиця 3 – Характеристики джерел фінансування інноваційного розвитку, (складено автором на основі джерел [5, с. 280-282; 8, с. 24; 9, с. 29-49; 10, с. 2])

Джерела фінансування	Переваги	Недоліки
Самофінансування (амортизаційні відрахування, мобілізація внутрішніх активів, виручка від реалізації окремих видів майна, нерозподілений прибуток та ін. накопичення)	- незалежність від різноманітних фінансово-кредитних установ; - забезпечення фінансової стійкості підприємства, його платоспроможності в довгостроковій перспективі, зниження ризику банкрутства	- затримка платежів обмежує можливість фінансування інновацій за рахунок прибутку; - недостатній обсяг власних коштів зумовлює низьку інноваційну активність; - обмеження темпів розвитку
Позикові засоби (довгострокові кредити фінансово-кредитних установ, лізинг, форфейтинг, франчайзинг)	- можливість розвитку виробництва, збільшення прибутковості власного капіталу; - швидке оновлення основних виробничих фондів без значних одноразових витрат	- погіршення фінансових результатів реалізації проектів; - високий ступінь ризику; - проблеми гарантій або застави, необхідних для кредитування
Залучені засоби (бюджетні кошти державного й місцевого рівнів; вітчизняні та іноземні інвестиції: гранти, міжнародні програми, пайові внески іноземних інвесторів, кошти іноземних наукових фондів; емісія акцій)	- акумулювання крупних фінансових ресурсів шляхом розміщення акцій; - можливість відносно вільно маневрувати структурою цих ресурсів; - прями вкладення у вигляді цінних паперів, основних фондів, промислової та інтелектуальної власності та прав на них здійснюються на основі укладання партнерських угод про спільне ведення інноваційної діяльності	- заангажованість конкурсного відбору інноваційних проектів; - ПрАТ не можуть залучати значні обсяги інвестиційних ресурсів; - розміщення цінних паперів є складним і дорогим процесом; - недостатній розвиток фондового ринку; - додаткова емісія цінних паперів може призвести до розмиття пакета акцій та рейдерства

Оскільки інноваційна діяльність характеризується досить високим ступенем невизначеності й ризику, важливо використовувати різноманітні джерела фінансування для досягнення їхньої гнучкості та адаптивності до вимог ринку. У процесі формування

фінансових потоків та їх структури варто враховувати такі підходи: агресивний (максимальне задоволення оперативної потреби у всіх видах активів при мінімумі страхових запасів і фінансових резервів); консервативний (повне покриття оперативної або поточної потреби в усіх видах активів за наявності достатніх обсягів страхових запасів і резервів); помірний (повне покриття поточної потреби в усіх видах активів за наявності середніх або нормальних обсягів страхових запасів і резервів). Також особливу увагу варто приділити деталізації факторів, що впливають на величину, інтенсивність, час формування та напрямки руху грошових потоків. Відповідно до принципів фінансового менеджменту їх прийнято поділяти на дві групи (рис. 1).

Рисунок 1 – Фактори, що впливають на фінансування інноваційного розвитку, (складено автором на основі [3, с. 32-33; 4, с. 166])

Досвід розвинених країн світу свідчить про існування низки ефективних форм підтримки інноваційної сфери [2, с. 37-38]: гарантування державою позик, пільгове кредитування інноваційного підприємництва, податкові пільги щодо стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, податкове списання (зменшення оподаткованого доходу), податковий кредит (зменшення суми податкового зобов'язання), банківське кредитування, вкладання коштів у розвиток інноваційної інфраструктури, активне використання програмно-цільових методів у разі розподілу бюджетних коштів, зворотне та незворотне фінансування малих інноваційних фірм на конкурсних засадах, венчурний (ризиковий) капітал тощо. Кожна країна

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

самостійно обирає співвідношення між зазначеними формами, як правило, урахуваючи такі принципи [2, с. 38]: 1) фіскальні преференції повинні мати прозорі критерії та процедуру отримання, стимулювати всі підприємства інвестувати у власний інноваційний потенціал; 2) використання адресної допомоги (державне замовлення, кредити, гранти, прямі інвестиції, фінансові гарантії) для підприємств, чиї проекти мають виняткове значення для економіки чи безпеки країни; 3) урахування вимог до фіскальних стимулів: простота доступу, низький рівень витрат на адміністрування з боку держави та підприємств, гарантованість отримання стимулів у разі виконання висунутих вимог, стабільність правил; обґрунтованість та юридична захищеність методів акумуляції коштів тощо. Про ефективність міжнародного досвіду підтримки інноваційної діяльності свідчить знаходження високотехнологічних корпоративних структур на вершині рейтингу найдорожчих брендів світу. Так, шість із десяти найдорожчих брендів пов'язані з виробництвом високих технологій (табл. 4).

Таблиця 4 – ТОП-10 рейтингу найдорожчих брендів світу,
(складено на основі [11, с. 36])

Бренд	Вартість, млрд дол.	Динаміка по відношенню до попереднього року, + / -	Бренд	Вартість, млрд дол.	Динаміка по відношенню до попереднього року, + / -
Coca-Cola	77,8	+ 8 %	General Electric	43,7	+ 2 %
Apple	76,6	+ 129 %	McDonald's	40,1	+ 13 %
IBM	75,5	+ 8 %	Intel	39,4	+ 12 %
Google	69,7	+ 26 %	Samsung	32,9	+ 40 %
Microsoft	57,9	- 2 %	Toyota	30,3	+ 9 %

Отже, для забезпечення інноваційного розвитку України необхідно здійснити комплекс заходів, а саме: розробити та впровадити цільову комплексну державну програму інноваційного розвитку (погодження темпів і пропорції розвитку науки, технологій і виробництва; форм і джерел фінансової підтримки); забезпечити захист прав інтелектуальної власності та сприятливого клімату для створення власних наукоємних виробництв; зміцнити банківську систему; стимулювати інвестування інноваційної сфери; налагодити взаємодію державного та підприємницького секторів щодо комерціалізації інновацій; розширити міждержавне співробітництво в галузі наукових розробок та інноваційної діяльності.

Висновки з цього дослідження. Отже, унаслідок недостатньої уваги до розвитку науково-технічної сфери, структурної деформованості національної економіки, домінування низькотехнологічних виробництв спостерігається недостатній рівень використання інноваційного потенціалу України. Установлено, що для здійснення інноваційної діяльності необхідно використовувати різні джерела фінансування, оскільки кожне з них має свої переваги та недоліки. Відповідно вирішення наявних проблем планування, використання та управління фінансуванням інноваційного розвитку забезпечить конкурентоспроможність національної економіки.

Таким чином, **подальші дослідження** повинні бути спрямовані на розроблення теоретико-методичних засад активізації процесів фінансування інноваційного розвитку на мікро- та макrorівнях.

1. Кобушко І.М. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду / І.М. Кобушко, Е.І. Гусейнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 124-130.

I.V. Ховрак. Фінансування інноваційного розвитку: реалії та перспективи

2. Власова І. Особливості фінансування інноваційної сфери в розвинених країнах світу / І. Власова // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 1. – С. 36-46.
3. Федорович В.О. Проблемы финансирования инновационной деятельности крупных промышленных корпораций / В.О. Федорович, Т.В. Федорович, Н.В. Конципо // Проблемы учёта и финансов. – 2012. – № 3 (7). – С. 27-34.
4. Костюченко В.М. Джерела фінансування інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва в Україні: правовий аспект / В.М. Костюченко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2010. – Вип. 2 (17). – С. 161-167.
5. Корольова-Казанська О. Джерела фінансування інноваційних проектів підприємства / О. Корольова-Казанська // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 5. – С. 280-283.
6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.
7. Матеріали Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Григор'єва О.Є. Аспекти фінансування інноваційних проектів в Україні / О.Є. Григор'єва // Культура народів Причорномор'я. – 2008. – № 126. – С. 22-25.
9. Policy Options and Instruments for Financing Innovation: a Practical Guide to Early-Stage Financing. – New York and Geneva : United Nations, 2009. – 62 p.
10. Girishankar N. Innovating Development Finance: From Financing Sources to Financial Solutions [Електронний ресурс] / N. Girishankar. – Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/CFPEXT/Resources/CFP_Working_Paper_No1.pdf.
11. Прядко И. Ум, честность и деньги / И. Прядко // Корреспондент. – 2012. – № 40 (528). – С. 34-36.

I.V. Ховрак

Финансирование инновационного развития: реалии и перспективы

В статье исследовано современное состояние инновационной активности субъектов национальной экономики. Осуществлен анализ финансового обеспечения инновационного развития и раскрыты основные характеристики источников финансирования. Также определены факторы влияния на инновационное развитие страны.

Ключевые слова: инновационное развитие, источники финансирования, факторы влияния, формы поддержки инновационной сферы.

I.V. Khovrak

Financing of innovative development: realities and prospects

The aim of the article. The purpose of the article is to analyze the theoretical and practical basis for financing national economy innovative development, and ways of financing innovation with international experience.

The results of the analysis. It should be noted that Ukraine's transition to an innovative model of national economy development is the only way to improve the quality of economic growth. Some aspects of innovative development are shown in several regulatory documents. However, at 01.01.12 only 16,2 % of innovative enterprises are active, and the proportion of innovative products in the total volume of industrial production is 3,8 %. It should be noted that in the EU countries these indicators are at 40-60 %. Ukrainian model of innovation financing involves the following sources: own (depreciation, mobilization of domestic assets, proceeds from the sale of certain types of assets, retained earnings, etc.), borrowings (long-term loans of financial institutions, leasing, forfeiting, franchising) and involved (budget state and local levels, domestic and foreign investment: grants, international programs, mutual contributions of foreign investors, funds of foreign research funds, emission of shares). In the process of financial flows and their structure forming should be considered the following approaches: aggressive (maximum satisfaction operational needs in all types of assets with minimum insurance stocks and financial reserves), conservative (full coverage or current operational needs in all types of assets in the presence of sufficient levels of insurance stocks and financial reserves), moderate (full coverage of current needs in all types of assets in the presence of medium or normal in insurance stocks and financial reserves). Also, special attention should be paid to factors that affect the magnitude, intensity, time of

formation and direction of the cash flows. According to the principles of financial management we decided to divide them into two groups: external and internal. The experience of developed countries shows the existence of a lot of effective forms of innovation sphere support: state guarantees of loans, preferential loans for innovative entrepreneurship, tax incentives to encourage scientific research and development work, the tax write-off (reduction of taxable income), tax credits (reduce the amount of tax liability), bank lending, investing funds in the innovation infrastructure development, increased use of program-target method in budget allocation, reverse and irreversible financing of small innovative firms on a competitive basis, venture (risk) capital.

Conclusions and directions of further researches. Thus, due to the lack of attention to the development of scientific and technical sphere, structural deformation of the national economy, the dominance of low-tech industries there is insufficient use of Ukraine's innovative potential. Found that for innovation need to use different sources of funding, because each of them has its advantages and disadvantages. Accordingly, the resolution of the existing problems of planning, use and management of innovative development financing will ensure the national economy competitiveness.

Keywords: innovative development, funding sources, factors of impact, forms of support in innovative sphere.

1. Kobushko I.M. Shliakhy pokrashchennia finansuvannia innovatsiinoho rozvytku v Ukraini z vykorystanniam mizhnarodnoho dosvidu (Ways to improve financing innovative development in Ukraine with international experience) / I.M. Kobushko, E.I. Huseinova // *Marketynh i menedzhment innovacii* (Marketing and Management of Innovations). – 2011. – № 2. – P. 124-130.

2. Vlasova I. Osoblyvosti finansuvannia innovatsiinoi sfery v rozvynenykh krainakh svitu (Features of innovative sector financing in developed world) / I. Vlasova // *Visnyk KNTEU* (Bulletin of KNTEU). – 2009. – № 1. – P. 36-46.

3. Fedorovych V.O. Provlemy finansuvannia innovatsiinoi diialnosti krupnykh industrialnykh korporatsii (The problems of innovation financing of large industrial corporations) / V.O. Fedorovych, T.V. Fedorovych, N.V. Kontsytko // *Problemy obliku ta finansiv* (Problems of Accounting and Finances). – 2012. – № 3 (7). – P. 27-34.

4. Kostiuchenko V.M. Dzherela finansuvannia innovatsiinoho rozvytku subiektiv pidpriemnytstva v Ukraini: pravovui aspekt (Sources of innovative development financing of business entities in Ukraine: legal aspects) / V.M. Kostiuchenko // *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu* (Problems of the Theory and Methodology of Accounting, Control and Analysis). – 2010. – № 2 (17). – P. 161-167.

5. Korolova-Kazanska O. Dzherela finansuvannia innovatsiinykh proektiv pidpriemstva (Sources of enterprise's innovative projects financing) / O. Korolova-Kazanska // *Ekonomichnyi analiz* (Economic Analysis). – 2010. – № 5. – P. 280-283.

6. Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2012 rotsi : shchorichne Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy (The internal and external situation of Ukraine in 2012: The annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine). – K. : NISD, 2012. – 256 p.

7. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy (State Statistics Committee of Ukraine). – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

8. Hryhorieva O.Ye. Aspekty finansuvannia innovatsiinykh proektiv v Ukraini (Aspects of financing innovative projects in Ukraine) / O.Ye. Hryhorieva // *Kultura narodov Prychornomoria* (Culture of Black Sea Region). – 2008. – № 126. – P. 22-25.

9. Policy options and instruments for financing innovation: practical guide to early-stage financing. – New York and Geneva : United Nations, 2009. – 62 p.

10. Girishankar N. Innovating development finance: from financing sources to financial solutions [Electronic resource] / N. Girishankar. – Access mode: http://siteresources.worldbank.org/CFPEXT/Resources/CFP_Working_Paper_No1.pdf

11. Priadko I. Um, chesnist i hroshi (A mind, honesty and money) / I. Priadko // *Korespondent* (Correspondent). – 2012. – № 40 (528). – P. 34-36.

Отримано 04.12.2012 р.